

Володимир Коноваленко

АВТОРСЬКЕ ПРАВО У ВИДАВНИЧІЙ СПРАВІ

**Практичний посібник
для авторів, редакторів, видавців**

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 67.404.3
К64

Коноваленко В.

К64 Авторське право у видавничій справі: Практичний посібник для авторів, редакторів, видавців. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. — 320 с.

ISBN 978-966-10-1326-0

У посібнику викладено практичні поради, як використовувати твори у книгах, газетах, журналах та іншій видавничій продукції без порушення авторських прав. Наявність великої кількості ілюстрацій у вигляді схем і таблиць робить книгу доступною читачам з будь-яким рівнем знань у галузі авторського права.

З цього видання автори дізнаються, як отримати максимальний дохід від використання творів, редактори навчаються робити юридичне “очищення” творів від прав третіх осіб, а видавці зможуть уникнути збитків і розорення.

Книга насичена прикладами з судової практики, знання якої дасть змогу авторам і видавцям організувати ефективний захист авторських прав.

Для авторів, редакторів, видавців та усіх, хто цікавиться видавничою справою.

ББК 67.404.3

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва

© Коноваленко В., 2010
© Ларкін О., фото, 2010
© Навчальна книга – Богдан, переклад,
майнові права, 2010

ISBN 978-966-10-1326-0

ПЕРЕДМОВА

У цій короткій передмові до книги хочу зупинитися на причинах, через які я взявся за перо.

Переважає більшість авторів літературних творів, статей, малюнків, фотографічних та інших творів не знають основ авторського права і, відповідно, не можуть правильно розпорядитися результатами своєї творчої діяльності. Багатьом авторам виплачується мізерна авторська винагорода, а в деяких випадках винагорода не виплачується взагалі. У зв'язку з цим такі автори не можуть прожити на доходи від своєї літературної та іншої творчої діяльності і, відповідно, вимушені шукати заробітку на стороні, позбавляючи, таким чином, громадян України можливості насолоджуватися результатами творчої праці, а також отримувати аналітичну та іншу корисну інформацію про суспільну, духовну, світську та інші сфери життя суспільства. Авторам — справедливую авторську винагороду, а суспільству — прозоріння, просвіту та інші складові його розвитку. Ось перша причина, через яку мені довелося надовго забути про відпочинок і сон.

Багато редакторів погано розуміються на питаннях авторського права. Ніхто не навчає їх випускати книги, газети, журнали та іншу поліграфічну продукцію без порушення авторських прав. Правовий лікнеп для редакторів — ось друга причина, через яку я сів за комп'ютер.

Будь-яке використання творів з порушеннями авторських прав небезпечне для видавця, оскільки в будь-який момент він може стати відповідачем у суді. Як видавцеві уникнути збитків і розорення? Відповідь на це запитання є третьою причиною, через яку суспільство отримує цю книгу.

Сьогодні в Україні важко знайти літературу, яка б могла стати практичним посібником з авторського права для авторів, редакторів і видавців. У зв'язку з цим при прийнятті рішень з використання літературних, фотографічних та інших творів автори, редактори і видавці говорять різними мовами. Настав час навчити цю трійцю говорити однією мовою: мовою авторського права. Тож чому мені, за вказаних обставин, не написати таку книгу, адже я володію, на мій погляд, достатніми для цього знаннями, не один раз був у шкурі автора і маю практичний досвід спілкування з редакторами і видавцями? Відомий вислів “Якщо не я, то хто тоді?” став останньою причиною, чому я написав цю книгу.

З'ясувавши причини, через які з'явилося це видання, зупинимося на деяких особливостях його змісту.

Насамперед необхідно зазначити, що книга насичена цитатами з інших творів. Цитати використовуються не тільки з українських джерел, а й з російських. Річ у тім, що норми українського і російського законодавства з авторського права багато в чому схожі і, відповідно, приклади “з життя” творів російських авторів корисні для нас. Така форма викладу матеріалу викликана бажанням донести до читача не лише цікаві факти “з життя” творів, а й точку зору інших спеціалістів з тих чи інших питань авторського права.

Багато прикладів судових рішень запозичено з Єдиного державного реєстру судових рішень України³, що дає змогу читачам ознайомитися з прийомом захисту авторських прав.

Ця книга — немов “айсберг”, “надводною” частиною якого є її зміст, а “підводною” — нормативні документи, посилання, які подаються у книзі. Зроблено це для того, щоб читач міг при бажанні не лише уточнити норму закону, діючу на момент читання книги, а й міг би самостійно поглибити свої знання з тих чи інших питань авторського права. Розшифрування виділених у тексті найменувань нормативно-правових актів та інших документів подано у розділі книги “Скорочення нормативних документів”.

Видання стане в пригоді спеціалістам, які хочуть отримати правову підтримку з авторського права.

Книга адресується трьом основним групам читачів. До першої групи належать автори творів (письменники, фотографи, художники, перекладачі, упорядники та інші автори), які дізнаються про правові механізми отримання доходів від використання результатів своєї праці. До другої групи читачів належать редактори видавництва, які навчаються “очищати” книгу, статтю й інші твори від прав третіх осіб і, таким чином, будуть в змозі забезпечувати випуск видавничої продукції без порушення авторських прав. До третьої групи читачів належать видавці, які дізнаються з книги про те, що потрібно робити, аби власними руками не знищити свій бізнес. Цей твір має стати настільною книгою кожного автора, редактора і видавця.

Оскільки не святі горщики ліплять, у книзі можуть бути розкриті не всі питання, на які читачі хотіли б отримати відповіді. Окрім того, щодо певних питань у деяких читачів може бути власна думка, яка вимагає уточнення. Для того, щоб розвіяти сумніви, які можуть виникнути у читачів, а також внести відповідні зміни в нову редакцію книги, я чекаю від читачів питань, які можна надсилати електронною поштою.

Адреса для листування: notek@optima.com.ua

*Володимир Коноваленко,
член Національної спілки журналістів України,
м. Запоріжжя*

³ <http://reyestr.court.gov.ua>

АВТОР — АВТОРУ

У цьому невеликому зверненні до журналістів, письменників, художників, фотографів та інших авторів творів хочу зупинитися на декількох причинах, через які автори не отримують достойної винагороди за свою творчу працю.

Багато авторів просто не знають про те, що будь-який літературний і фотографічний твір, картина, скульптура та інші твори образотворчого мистецтва, збірники творів та інші твори, перелік яких подано у ЦКУ (ст. 433) і Законі про авторське право (ст. 8), охороняються авторським правом. Це означає, що без дозволу автора твір не можна відтворювати на матеріальному носії, наприклад, на папері або компакт-диску, розповсюджувати примірники твору, а також здійснювати інші дії, про які читачі зможуть дізнатися з цієї книги. Такий дозвіл зазвичай оформляється ліцензійним договором, відповідно до якого автору виплачується авторська винагорода за будь-яке використання твору. Тільки автор приймає рішення щодо оплатного чи безоплатного використання твору. Не можна забувати про те, що Кабінетом Міністрів України встановлено мінімальні ставки авторської винагороди. Таким чином, суспільство потурбувалось про те, щоб творча праця авторів творів винагороджувалася гідно.

Необхідно зазначити, що в деяких випадках твір може використовуватися без дозволу автора і без виплати авторської винагороди. Основною причиною такого обмеження права авторів на винагороду є турбота суспільства про культурний обмін і доступ до культурної спадщини. В основному сфера обмежень прав авторів стосується використання творів з освітньою метою.

Окремі видавці позбавляють авторів права на багаторазову авторську винагороду, укладаючи з ними не ліцензійний договір, а договір про передання виключних майнових прав на твір. У цьому випадку автори отримують лише разову авторську винагороду за передання (відступлення) виключних майнових прав на твір, передаючи видавцеві право отримувати винагороду за будь-яке використання твору упродовж терміну охорони авторських прав. Окрім того, уклавши такий авторський договір, автор не зможе більше самостійно використовувати свій твір, тобто не зможе внести в твір зміни, випустити нову редакцію книги, розмістити твір у мережі Інтернет і т. д. Про це не можна забувати при укладенні авторського договору. Перш ніж укласти авторський договір, автору необхідно уважно ознайомитися з обсягом прав, що передаються, терміном, на який

АВТОР — РЕДАКТОРУ

У цьому короткому зверненні до редакторів видавництв хочу зупинитися на окремих причинах, через які робота редактора може призвести до збитків видавництва і навіть до його розорення.

Редакторам видавництв необхідно пам'ятати про таке.

Дату отримання “рукопису” твору необхідно зафіксувати в спеціальному журналі. Річ у тім, що з цієї дати твір починає використовуватися, оскільки відтворюється на вінчестері комп'ютера видавництва для тимчасового зберігання. У зв'язку з тим, що відтворення твору є одним із способів його використання, то на таку дію необхідно мати відповідний дозвіл від автора твору.

Дуже часто час публікації твору переноситься. Необхідно пам'ятати про те, що термін публікації твору не повинен перевищувати терміну, на який видавництву передано права на використання твору. Після закінчення цього терміну автор може передати твір іншому видавництву. У цьому випадку один і той самий матеріал може бути опублікований у різних виданнях. Переважно той редактор, який опублікував статтю пізніше, незадоволений таким розвитком подій і перекладає вину за це на автора твору. Однак у такому проколі винен сам редактор, оскільки перенісши термін публікації авторського матеріалу, не проінформував про це автора твору. Окремі редактори з цією точкою зору можуть не погодитися, керуючись тим, що якщо автор надіслав матеріал до редакції, то він, відповідно, передав видавництву права, необхідні для використання твору. Розчаруємо таких редакторів. Надсилаючи статтю, фотографію чи інший твір у видавництво, автор лише пропонує укласти договір на використання твору і нічого більше. Редактор повинен прийняти пропозицію або відмовити авторові у співпраці.

Чимало редакторів вважають допустимим вносити в твір всілякі зміни: міняють назву, скорочують матеріал, переписують багато фрагментів у тексті, а також здійснюють інші переробки твору. До деяких творів додають ілюстрації, коментарі та примітки. Необхідно зазначити, що всі ці дії повинні здійснюватися лише зі згоди автора. Редакторам необхідно знати: попередження про те, що редакція залишає за собою право на переробку (редагування) творів, які публікуються у деяких періодичних виданнях, не дають видавництву жодних прав на переробку твору.

Найбільшою небезпекою для видавництва є дії редактора, у результаті яких твір практично повністю переписується. Такий редактор, вочевидь,

АВТОР — ВИДАВЦЕВИ

Не секрет, що практично у кожній книзі, газеті та журналі використуються твори з порушенням авторського права. Ігнорувати такий стан речей дуже небезпечно, оскільки при порушенні авторського права автори творів можуть подати позов і через суд стягнути з відповідача компенсацію за порушення авторського права, розмір якої коливається з інтервалом від **10 до 50 000** мінімальних заробітних плат. З урахуванням того, що на момент написання цієї книги мінімальна заробітна плата становила 869 грн., **компенсація** коливається у межах від **8690 грн.** до **43 мільйона 450 тисяч грн.** Цієї суми цілком достатньо для того, щоб зруйнувати будь-яке видавництво. Необхідно зазначити, що сума компенсації зростає із зростанням мінімальної заробітної плати.

Для того, щоб не порушувати авторського права на твір, видавцеві необхідно дотримуватися таких простих правил:

Правило 1. Випуск книжкової продукції необхідно здійснювати лише в тому випадку, якщо з автором або особою, яка є суб'єктом авторського права, укладено письмовий авторський договір. Необхідно зазначити, що відсутність письмового авторського договору може спровокувати подачу позову про захист авторського права. За прикладами далеко ходити не треба, достатньо звернутися до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Так, у **справі № 6-12899св08** (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/2408689>) судом розглядається спір між автором фотографічних творів і видавництвом. Відсутність письмового договору замовлення між видавництвом і автором дало змогу авторів звернутися до суду з метою захисту свого авторського права. Автор вимагає виплатити компенсацію за порушення авторських прав у сумі 562500 грн., а також компенсувати моральні збитки на суму 100000 грн.

У **справі № 2-63/09** (<http://reyestr.court.gov.ua/Review/7353526>) суд виніс рішення про стягнення з видавництва компенсації за порушення авторських прав у сумі 50000 грн. Твори використовувались без дозволу правласника.

Правило 2. Укладаючи авторський договір, необхідно переконатися в тому, що майнові права на твір належать особі, з якою укладається договір. Річ у тім, що деякі твори, особливо учбового характеру, створюються авторами в стінах навчальних закладів і можуть бути службовими. У цьому випадку майнові права на службові твори можуть належати навчальному закладу, автору або навчальному закладу та автору спільно.

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ

Перш ніж зануритися в захопливий світ авторського права, необхідно ознайомитися з деякими термінами, без яких автору, редактору і видавцеві буде складно розмовляти однією мовою.

Автор — гомо сапієнс, творчою працею якого створено твір.

Авторська винагорода — винагорода, що виплачується авторові за кожне використання твору.

Авторське право — сукупність немайнових і майнових прав автора.

Авторський договір — домовленість, угода сторін про розпорядження майновими правами.

Видавнича продукція — сукупність видань, призначених для випуску або випущених видавцем.

Видання — твір (документ), який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друком, тисненням чи іншим способом, містить інформацію, призначену для розповсюдження, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативно-правових актів стосовно видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання.

Відступлення майнових прав на твір — передання їх іншій особі.

Контрафактний примірник твору — примірник твору, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права, у тому числі примірники захищених в Україні творів, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права, зокрема з країн, в яких ці твори ніколи не охоронялися або перестали охоронятися (ст. 1 **Закону про авторське право**).

Користувач — особа, яка, не будучи правовласником, має право здійснювати використання твору тими способами, які їй дозволені автором твору. Користувач на підставі ліцензії може відтворювати твір, переробляти його і здійснювати з ним інші дії, які передбачені законом.

Ліцензіар — особа, яка надає ліцензію на використання твору.

Ліцензіат — особа, яка одержала право використовувати твір.

§ 1. МІЖНАРОДНИЙ СЛІД НА ПРАВОВОМУ ПОЛІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Зазначимо, що **законодавство про авторське право має територіальний характер**. Це означає, що національне законодавство про авторське право діє тільки на території тієї країни, у якій воно прийняте. Такий територіальний характер законодавства в галузі авторського права утруднював охорону прав іноземних авторів і правовласників. Потреба охороняти права авторів і правовласників однієї держави на території інших держав з'явилась ще в першій половині XIX століття. Основною причиною виникнення такої потреби стало позитивне сальдо торгівлі об'єктами авторського права¹⁰ (літературними і художніми творами) у деяких європейських державах. У зв'язку з цим багато європейських держав почали укладати двосторонні договори про взаємне визнання авторських прав. Однак велика кількість двосторонніх угод ускладнювала охорону прав авторів (правовласників) і в результаті багато держав прийшли до усвідомлення необхідності укладення багатостороннього договору. Зупинимося на деяких з них.

1. Бернська конвенція

Бернська конвенція¹¹ є першим багатостороннім міжнародним договором у галузі авторського права, який забезпечував охорону прав іноземних авторів.

Відповідно до **Бернської конвенції** правовий режим авторського права кожної країни-учасниці будується на принципі національного режиму охорони, що виключає дискримінацію авторів за ознакою громадянства. Це означає, що громадянин, наприклад Росій-

¹⁰ При позитивному сальдо торгівлі об'єктами авторського права об'єм експорту перевищує об'єм імпорту.

¹¹ Бернська конвенція була прийнята у 1886 р.

Авторське право забезпечує закріплення суб'єктивних прав²⁸ автора на результати **особистої творчої діяльності**. До цих результатів належать твори в галузі літератури, науки і мистецтва.

Авторське право виникає разом з самим твором через сам факт його створення. Для охорони об'єктів авторського права не вимагається виконання жодних формальностей. У зв'язку з цим автор (правовласник) твору не зобов'язаний здійснювати реєстрацію авторського права на твір.

Наявність авторського права на твір накладає обмеження на його вільне використання. Це означає, що тільки автор (правовласник) може давати дозвіл на використання твору і, відповідно, отримувати з цієї дії якийсь дохід. З іншого боку суспільство зацікавлене у вільному обміні інформацією, а також в культурному обміні та доступі до культурних цінностей. У зв'язку з цим законом передбачено вільне використання творів без дозволу автора і без виплати авторської винагороди. Сфера такого вільного використання творів обмежена.

Для того, щоб візуалізувати категорію благ, які отримують автори і суспільство від використання творів, скористаємося рисунком 5.

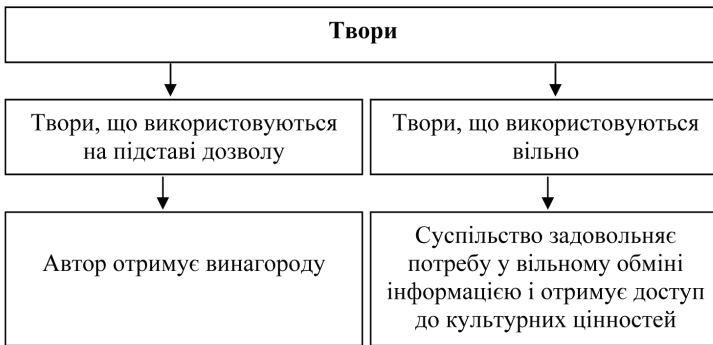

Рис. 5. Розподіл благ від використання творів між авторами і суспільством

Необхідно зазначити, що **авторсько-правова охорона не розповсюджується** на процес створення твору. Це означає, що не існує норм права, відповідно до якого автор повинен думати і творити.

²⁸ До суб'єктивних прав автора належать особисті (немайнові) права і майнові права на твір. Суб'єктивний характер прав окреслює можливості, якими наділений автор щодо свого твору.

§ 1. ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА (ТВОРИ)

Об'єктами авторського права є твори. У зв'язку з тим, що діюче законодавство не дає визначення поняттю “твір”, скористаємося найбільш розповсюдженим визначенням, сформульованим відомим юристом В. І. Серебровським.

“Произведение — это совокупность идей, мыслей и образов, получивших в результате творческой деятельности автора свое выражение в доступной для восприятия человеческими чувствами конкретной форме, допускающей возможность воспроизведения”²⁹.

1. Умови авторсько–правової охорони творів

Умовами авторсько–правової охорони творів є:

- 1) оригінальність результату творчої діяльності автора;
- 2) галузь літератури, науки і мистецтва (частина 1 ст. 8 **Закону про авторське право**);
- 3) об'єктивна форма твору (частина 3 ст. 8 **Закону про авторське право**).

1.1. Оригінальність результату творчої діяльності автора

Творчий характер діяльності автора закріплений у визначенні поняття “автор” (ст. 1 **Закону про авторське право**). Необхідно зазначити, що “творческая деятельность — это деятельность человеческого мозга, который способен создавать только идеальные образы, а не предметы материального мира. Следовательно, само произведение не материальное, а идеальный объект”³⁰. Це означає, що твір є нематеріальним об'єктом, який не має ні ваги, ні кольору, ні запаху чи будь-яких інших властивостей, притаманних матеріальним об'єктам.

²⁹ Серебровский В.И. Вопросы советского авторского права. — М., 1956. — С.32.

³⁰ Гаврилов Э.П. Комментарий к закону об авторском праве и смежных правах. Судебная практика. — М.: Экзамен, 2002. — С.40.